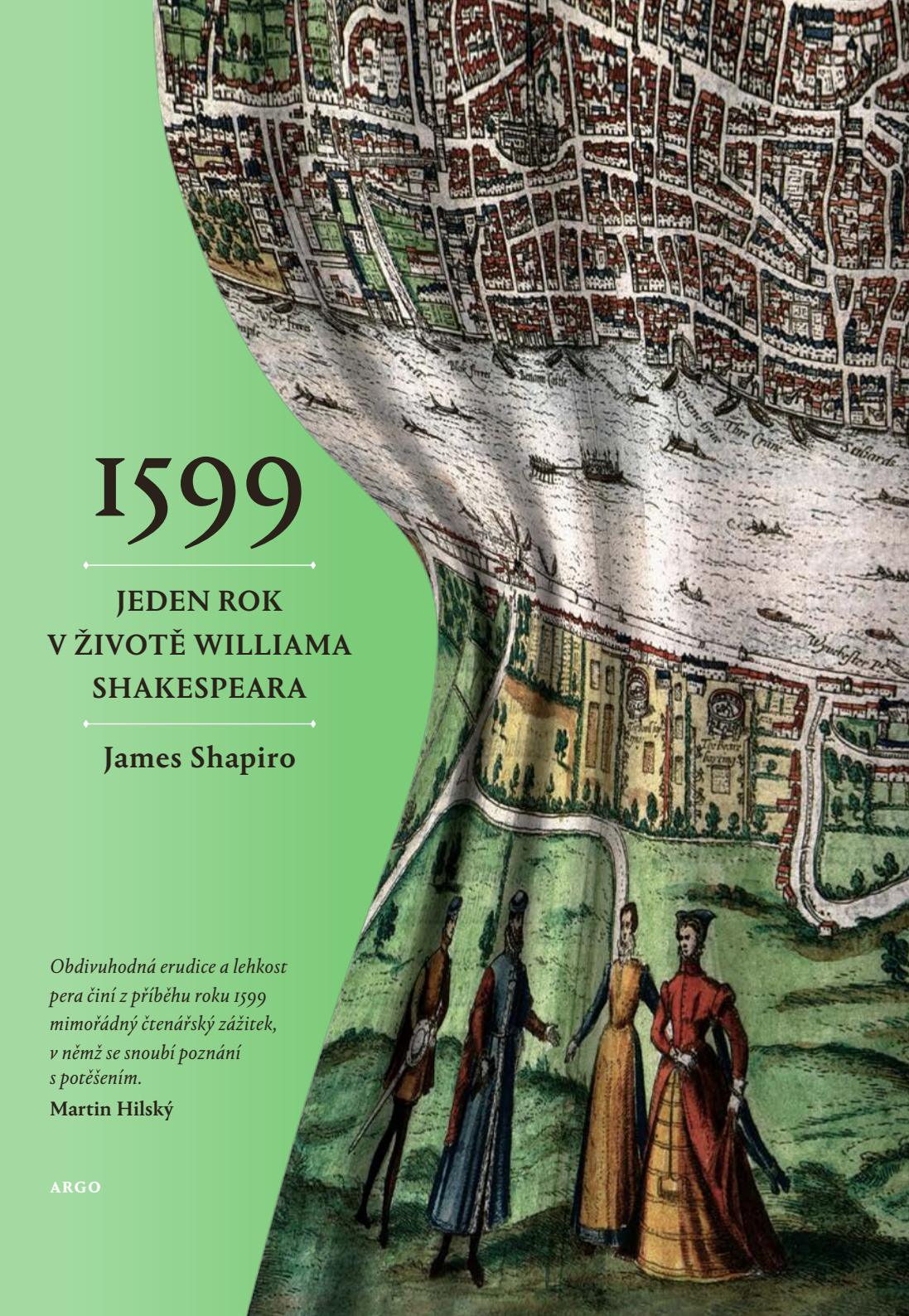

1599

JEDEN ROK
V ŽIVOTĚ WILLIAMA
SHAKESPEARA

James Shapiro

*Obdivuhodná erudice a lehkost
pera činí z příběhu roku 1599
mimořádný čtenářský zážitek,
v němž se snoubí poznání
s potěšením.*

Martin Hilský

ARGO

1599

JEDEN ROK
V ŽIVOTĚ WILLIAMA
SHAKESPEARA

James Shapiro

Přeložila Kateřina Hilská

1599. A Year in the Life of William Shakespeare

Czech edition © Argo, 2017

Copyright © 2005 by James Shapiro

Translation © Kateřina Hilská, 2017

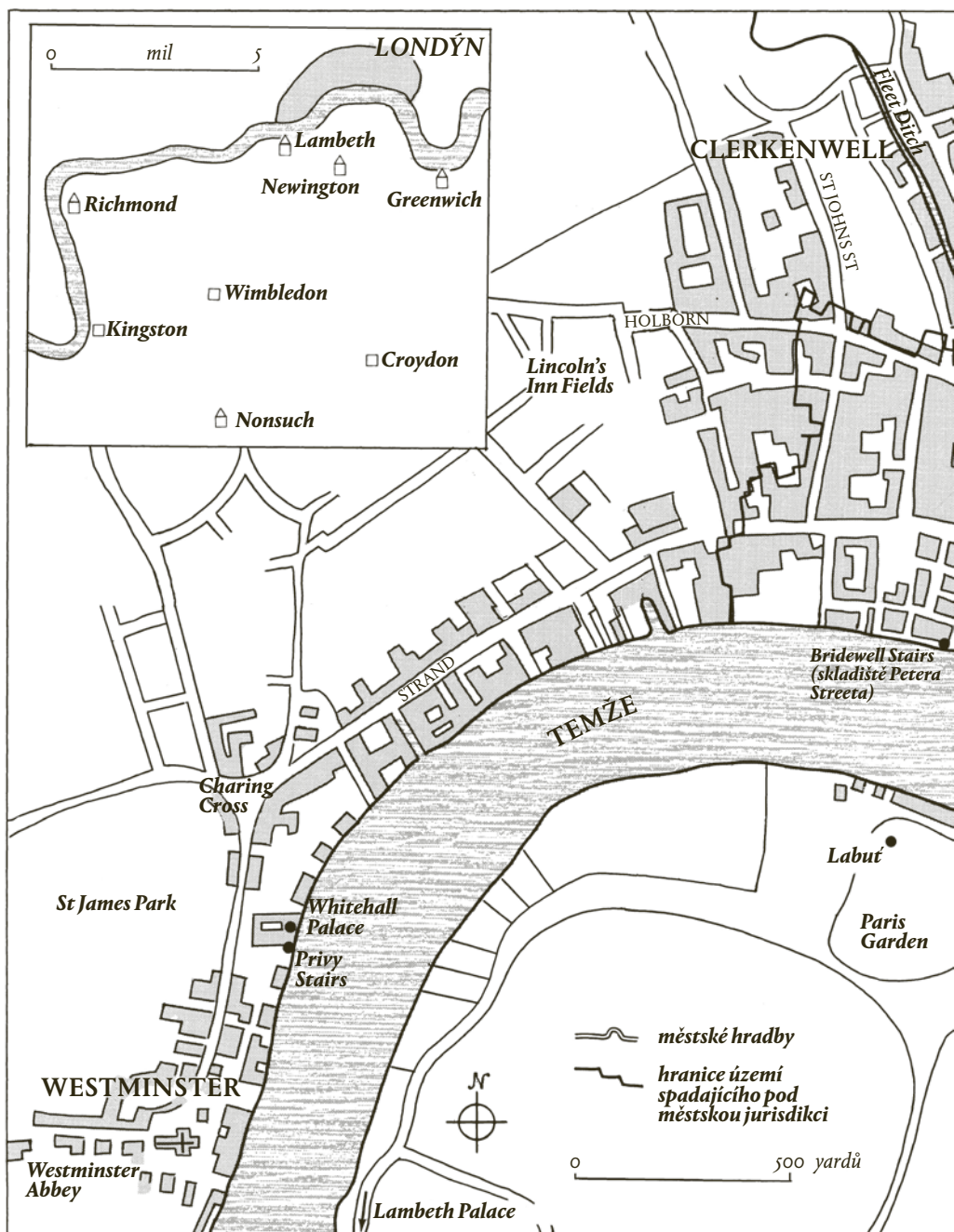
Cover art © Tereza Pavelková, 2017

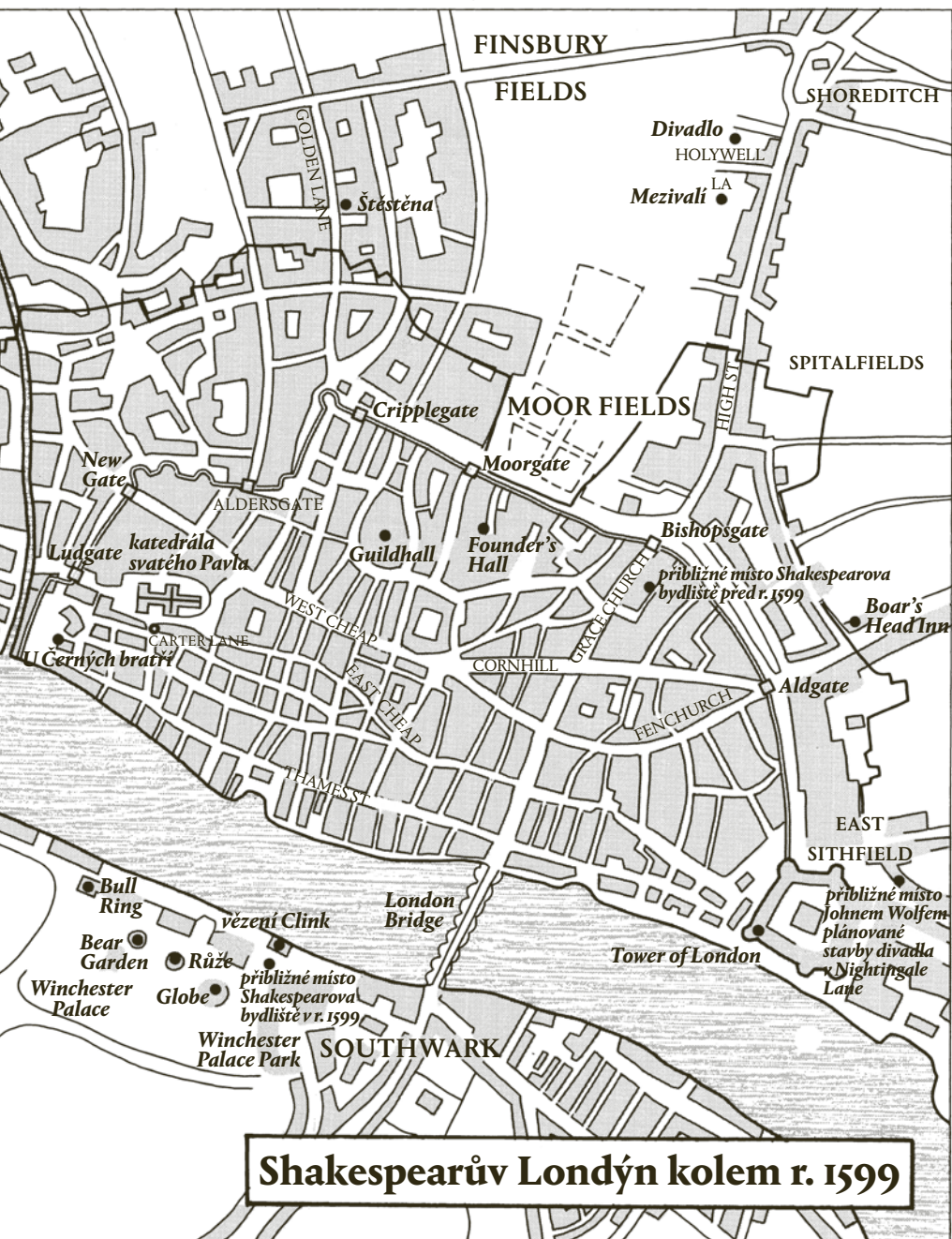
ISBN 978-80-257-2351-7 (váz.)

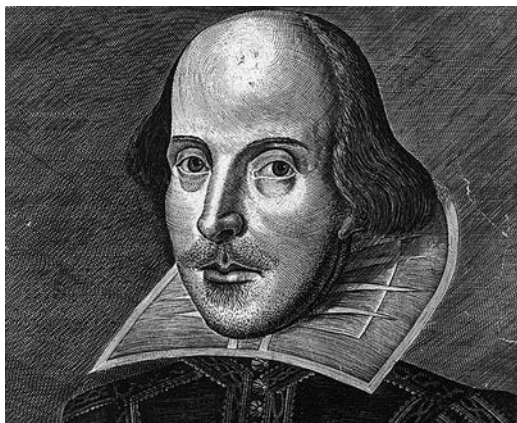
ISBN 978-80-257-2395-1 (e-kniha)

Mary a Lukovi

PŘEDMLUVA

Roku 1599 vyslali alžbětinci vojsko, aby rozdrtilo irské povstání, přestáli hrozbu útoku španělského loďstva, vsadili na počínající Východoindickou společnost a čekali, kdo vystřídá na trůnu stárnoucí a bezdětnou královnu. Také se hrnuli do londýnských divadel, včetně nově postaveného Globu (Zeměkoule). Právě v divadlech, jak zaznamenal švýcarský turista Thomas Platter, který toho roku navštívil Anglii a zhlédl různá představení, „tráví Angličané svůj volný čas a z uváděných her se dozvídají, co se děje v zahraničí“. Angličtí dramatikové v tomto ohledu nezklamali, zejména Shakespeare, podílník divadla Globe, jehož tvorba se toho roku pozvedla na novou a výjimečnou úroveň. Během roku 1599 totiž Shakespeare dokončil *Jindřicha V.*, krátce po sobě napsal *Julia Caesara* a *Jak se vám líbí* a na konci roku už si načrtl *Hamleta*. Tato kniha pojednává jednak o tom, čeho Shakespeare v tomto roce dosáhl, jednak o tom, co zažívali alžbětinci. Jsou to totiž téměř neoddělitelné věci – o Shakespearových hrách nelze mluvit nezávisle na jeho době, podobně jako je nemožné snažit se pochopit, čím procházela společnost v Shakespearově době, aniž bychom přihlédlí k postřehům v jeho

Shakespearův portrét, rytina od Martina Droeshouta

hrách. On i jeho kolegové herci byli skutečně tím, co Hamlet nazývá „živými kronikami, v nichž se obtiskuje čas“ (II, 2, 518).

Stará známá pravda, že dramatiky nejlépe pochopíme ve vztahu k jejich době, by prošla bez námitek u autorů, jakými byli Euripides, Ibsen či Beckett. Teprve nedávno se však začal měnit názor na Shakespeara jakožto básníka, který přesahuje svou dobu, který psal, jak to vyjádřil Samuel Coleridge, „jakoby z jiné planety“. Snahy vyjmout Shakespeara z jeho doby a místa byly do značné míry umožňovány rozhodnutím prvních editorů Shakespearova díla nepředkládat jeho hry chronologicky. První folio z roku 1623 sestavili John Heminges a Henry Condell, kteří pracovali po Shakespearově boku od poloviny devadesátých let. Jelikož strávili téměř většinu svého života v dospělosti vystupováním v Shakespearových hrách, věděli, v jakém sledu byly napsány skoro všechny krom těch nejranějších. Přesto se rozhodli nastrkat je do kadlubů podle žánrů – tedy rozlišovat komedie, historické hry a tragédie (tato kategorie se poněkud vzpírala „tragédiím“, jakými jsou *Cymbelín* a *Troilus a Kressida*). I v rámci tohoto rozdělení pak pominuli časový sled, v němž byly hry napsány, takže například úžasná pozdní hra, *Bouře*, je v Prvním foliu uvedena jako první komedie.

Jejich rozhodnutí také dost znesnadnilo odpověď na otázku, jak se Shakespeare jako spisovatel vyvíjel. Uplynulo půldruhé století, než se Edmond Malone, první badatel, který začal tuto otázku řešit, vůbec pokusil stanovit nějaký „postup a pořadí“ Shakespearových her. A až do dnešních dnů se badatelé neshodují, co se týče data vzniku či sledu u celé řady her, zejména těch raných. Dokud zde vládla představa Shakespeara osvobozeného od času a prostoru, bylo snadnější přijmout výrok Bena Jonsona týkající se Shakespeara: „pro všechny čas byl, ne pro jednu dobu“, a zapomínat na to, že Jonson svého velkého rivala, jehož hry uchvacovaly alžbětinské diváky, zároveň nazval „Duchem doby“. Pro Jonsona se tato dvě tvrzení vzájemně nevylučovala. Působnost Shakespearových her je obecně platná právě proto, že nazíral problémy své

doby do takové hloubky. Shakespeare rozhodně sám na své umění takto pohlížel: „smyslem herectví“, jak napsal v *Hamletovi*, je „nastavovat zrcadlo životu... a každé době její pravou tvář“ (III, 2, 20–23).

Ti, kdo oddělují Shakespeara od jeho doby, tak činí, protože o tomto člověku a jeho době je známo na jedné straně příliš mnoho, na druhé příliš málo. Příliš mnoho, protože bohatost Shakespeareova tvůrčího života během čtvrtstoletí od roku 1588 do roku 1613 nelze vměstnat do jediného svazku či jedné kritické informace. Kdo může tvrdit, že pronikl do všeho, co obsahuje jedno každé Shakespeareovo dílo? Rozhodně nikdo ani nestihl vstřebat ty stovky kronik, her, básní a příběhů, v nichž nacházel inspiraci. A množství poznatků, k nimž došli historikové, pokud jde o život v Shakespeareově Anglii, je ohromující. Prokázali, že alžbětinská kultura by pro nás měla hodně znamenat, neboť jsme zdědili její rozporuplné názory na všechno – od povahy jedince a jeho sexuality až po národnost a impérium. Příliš málo, protože nevíme, jaký přítel či milenec nebo člověk vůbec Shakespeare byl. Tento nedostatek pak poskytl šanci těm, kdo popírají, že Shakespeare své hry napsal, a připisují je Christopheru Marlowovi nebo Francisi Baconovi, či nejnovějšímu kandidátovi, hraběti z Oxfordu. Je to nešťastné, protože i když o Shakespeareově osobnosti nevíme mnoho, o jeho spisovatelské dráze toho víme dost (dokonce víc než dost, abychom rozumného skeptika přesvědčili, že hry skutečně napsal on). O jeho životě bychom věděli mnohem víc, kdyby se jeden antikvář 17. století obtěžoval a promluvil si s jeho mladší dcerou Judith, která byla ještě naživu roku 1662, tedy skoro půlstoletí poté, co Shakespeare roku 1616 zemřel. Jeden z těch antikvářů, John Ward, si dokonce udělal poznámku do deníku, aby dceru nezapomněl ve Stratfordu navštívit, ale ona brzy poté z tohoto světa odešla a s ní zmizela i přímá a důvěrná znalost Shakespeara jako člověka.

V samém srdci této knihy je obecně rozšířená touha pochopit, jak se Shakespeare stal Shakespearem. Časem prověřený způsob, jakým se

životopisci pokoušeli tuto otázku zodpovědět, spočívá v tom, že pramen Shakespearova génia umístili do jeho formativních let. To je riskantní i v případě, kdy píšete o moderních autorkách, jako jsou Virginia Woolfová nebo Sylvia Plathová, jejichž životopisci mají přitom k dispozici stohy dopisů, deníků a fotografií, kterými se mohou probírat. V případě Shakespeara, jenž nám nezanechal žádné dopisy či deníky, je to téměř nemožné. Navíc jediné dva jeho dochované autentické portréty jsou posmrtné. Vypodobňují skromně oděného a vážného muže střední postavy s tmavými vlasy, plnými rty, výraznými pozornými očima, dlouhým rovným nosem a neobyčejně vysokým čelem. Avšak ani rytina na titulní straně Prvního folia, ani pohřební polopostava, která dosud stojí ve stratfordském kostele – a na níž vypadá spíš jako účetní než umělec –, neposkytují významnější vhled do Shakespearovy duše. Pokud měl Shakespeare co mluvit do tohoto pohřebního vyobrazení, možná mu lze připsat jeho nejnápadnější rys, který zajišťuje, že bude vzpomínán jako autor: pod levou rukou má papír a v pravé brko, nachystané k psaní. Nepotlačitelná touha po výraznějším Shakespearovi, po pravdivější umělcově podobizně vysvětluje zřejmě to, proč v Národní portrétní galerii v Londýně a jinde visí plátna představující hochštaplery, kteří se víc podobají Shakespearovi našich představ a které pak nacházíme v reprodukcích na všem, čím si ho připomínáme – od různých suvenýrů až po edice jeho děl.

Životopisci se mohou pouze dohadovat, co cítil Shakespeare ke své matce, otci, bratrům, sestrám, sousedům, přátelům, spolužákům či zaměstnavatelům, nebo ostatně i o tom, jak a dokonce kde trávil léta dospívání či zásadní „ztracené roky“ mezi jeho odchodem ze Stratfordu a příjezdem do Londýna. Ti, kdo se drží myšlenky, že osobnost dospělého Shakespeara je třeba hledat v jeho formativních zkušenostech, nakonec pátrají v jeho hrách po narážkách, které pak zpětně včítají do toho mála, co lze vyvodit o jeho raném údobí. A jelikož hry obsahují všemožné vztahy a představitelné zážitky, není to tak těžké,

jak bychom si mohli myslet. Hry však nejsou zrcadla fungující oběma směry – přestože Shakespeare dovede dokonale znázornit, co to znamená být zamilovaný, zrazený nebo děsivě zklamaný, nemusí z toho nutně vyplývat, jak to vyjádřil jistý kritik v 19. století, že „musel být nešťastně zamilovaný jako Romeo a jako Hamlet nějakou dobu nevěděl, co dělat dál“.

Pohyb v kruhu a nahodilost představují pouze části problému: ti, kdo se snaží zaznamenat Shakespeareovu životní dráhu od narození až do smrti, mají sklon předpokládat, že to, co utváří lidi dnes, je stejně tak utvářelo tehdy. Historikové zabývající se Anglií 16. století už si tím tak jisti nejsou. Jelikož v Shakespeareově době málokdo dostal nápad psát paměti nebo si vést osobní deník – které by samy o sobě odhalily dost faktů –, nevíme ani to, zda se jejich emocionální život podobal našemu. Jejich formativní léta rozhodně podobná nebyla. Novorozenata kojily cizí ženy a první rok prožily děti většinou zavinuté. Dětství bylo krátké a většinu dospívajících posílali rodiče do jiných domácností, kde žili a sloužili. Mor, smrt při porodu, nevydařené sklizně a vysoká dětská úmrtnost možná snižovaly sílu rodinných pout. A tato pouta neměla také tak dlouhé trvání: lidé se v průměru dožívali věku kolem pětáctiřiceti (jenom jeden ze Shakespeareových sedmi sourozenců přežil svou šestačtyřicítku). Nejstarší synové jako Shakespeare dědili vše, čímž mezi sourozenci vznikaly třenice.

Ani takové konstanty jako láska a manželství nebyly stejné jako dnes. Představa sňatku z lásky byla dost nová. Přestože život byl kratší, většina alžbětinských mužů a žen odkládala ženitbu či vdavky na dobu kolem pětadvaceti (a překvapivě vysoký počet lidí, včetně Shakespeareových tří bratrů, zůstával celý život svobodný). Vzhledem k nesmírně nízkému počtu nelegitimních dětí lze usuzovat, že sexuální touha se buď vyjadřovala jinak, nebo nacházela uspokojení v nereproduktivním sexu – možná to bylo obojí. I význam klíčových pojmů, jako například co vytváří „jedince“, byl jiný. Spisovatelé včetně Shakespeara teprve

začínali mluvit o individualitě v moderním smyslu toho slova, tedy „osobitosti“ či „zvláštnosti“, což byl přímý opak jeho dřívějšího významu, tedy „neoddělitelnosti“. Vzhledem k tomu, že šlo o dobu víry, nebo přinejmenším léta, kdy byla účast na bohoslužbách povinná, také náboženství hrálo větší roli v utváření představ o životě, smrti a posmrtném životě. Toto vše naznačuje, že jakkoli bychom si třeba přáli, aby Shakespeare byl jako my, opak je pravdou. Konvenční životopisy Shakespeara jsou nevyhnutelně fiktivní, ale budou tu stále – a spíše než by vypovídaly o Shakespearově životě, budou odhalovat naše smyšlenky týkající se toho, kým bychom chtěli Shakespeara mít.

Nedělám si iluze, že se dokážu vyhnout nebezpečím pohybu v kruhu nebo nahodilosti, ale snažil jsem se co nejvíce vystříhat jejich nemírné podobě tím, že jsem se soustředil na to, co lze tvrdit s větší jistotou: na „podobu a tlaky“ doby, která utvářela Shakespearovu tvorbu, když mu bylo pětatřicet. Nedokážu podat zprávy o tom, co Shakespeare jedl či pil, jak se oblékal, ale mohu určit část jeho činnosti toho roku, která byla podstatná pro jeho kariéru, také co četl a psal, s kterými herci a dramatiky spolupracoval, a co se dělo kolem něj a mohlo pohánět jeho představitost. V celé knize se snažím být zvláště opatrný, abych s jistotou netvrdil, co asi tou dobou Shakespeare pociťoval – protože vím, že kromě zkreslujícího pohledu, který vyjadřují jeho postavy či mluvčí sonetů, nám jeho pocity naprosto unikají. Přesto doufám, že se mi podaří postihnout něco z té nevyzpytatelné a nahodilé povahy každodenního života, která byla až příliš zploštěna v pracích s větším záběrem. Také si uvědomuji, že ani životy, ani dějiny se neodehrávají v úhledných jednorozměrných dávkách (a že ani otázku, kdy v tudorovské Anglii rok začínal a kdy končil, nelze zodpovědět snadno). Nevyhnutelně se nakonec soustředím více na věci, které lze označit datem, jako jsou politické a literární události, než na pozvolnější a méně viditelné historické posuny – i když Shakespearovy hry mnohé z nich ostře vnímají, a právě proto se vynasnažím rovněž se jim věnovat.

Rozhodl jsem se psát o roce 1599 nejen proto, že byl neobvykle náročný a napínavý, ale také proto, že jak si už dlouho kritikové uvědomují, byl také krajně důležitý, možná dokonce nejdůležitější pro vývoj Shakespeara jakožto dramatika (a naštěstí je to i rok, z něhož se dochovalo překvapivé množství informací o jeho profesním životě). Zajímám se o toto téma už patnáct let. Třebaže jsem Shakespearovy hry znal a opakovaně o nich přednášel už předtím, nevěděl jsem dost o historické době, kdy vznikaly například *Jak se vám líbí* nebo *Hamlet*, a o odrazu této doby v nich. Například jsem neměl ani tušení o tom, že v létě roku 1599 se Anglie připravovala na invazi, věděl jsem mizivě málo o tom, proč anglická vojska bojovala v Irsku, nebo o tom, jak přísně zakročila tou dobou vláda proti historickým hrám, satíře a kázáním. Nevnímal jsem to, že jednou z nejlépe prodávaných knih roku 1599 byl „*Vášnivý poutník* od W. Shakespeara“. Věděl jsem méně, než bylo třeba, o tom, jak Shakespeare cestoval do Stratfordu a zpět do Londýna, nebo o knihkupeckých stáncích a divadlech, které v Londýně navštěvoval (a vlastně až poté, co jsem začal na této knize pracovat, byly objeveny základy divadel Globe a Rose [Růže]). Měl jsem žalostně málo informací o světech, o něž Shakespeare přišel: o nedávné katolické minulosti Anglie, o odlesněné krajině jeho rodného Ardenu a rychle zanikající rytířské kultuře. Moje neznalost šla ještě dál. Spolu s dalšími badateli jsem dostatečně nepochopil, do jak značné míry Shakespeare své texty revidoval a co tyto změny prozrazují o tom, jak psal. Moje představa o zdrojích Shakespearovy inspirace byla také příliš knižní. Jedna věc je znát, co Shakespeare četl, jiná je dozvědět se, jaká kázání mohl slyšet nebo s jakým uměním se setkával v královských palácích ve Whitehallu a Richmondu, kde pravidelně vystupoval.

Tato kniha tedy postupně vyrůstala z pocitu marnosti z vlastní neznalosti a rovněž pocitu nedostatečnosti práce badatelů všemožných kritických směrů, kteří se nikdy tak docela nezabývali otázkou, jež mi připadala dost naléhavá: jak se mohl Shakespeare v pětatřiceti stát

z výjimečně talentovaného spisovatele jedním z největších, kteří kdy žili – jinými slovy: jak mohl během doby maličko přesahující jeden rok pokročit od *Veselých paniček windsorských* k tak inspirativní hře, jakou je *Hamlet*.

Při hledání odpovědí jsem měl to štěstí, že mi byl umožněn přístup do archivů, kde se přechovávají literární poklady alžbětinské Anglie – zvláště do Folgerovy shakespeareovské knihovny ve Washingtonu, Huntingtonovy knihovny v San Marinu v Kalifornii a Britské knihovny v Londýně (staré i nové). Během určité doby jsem měl možnost přecházet téměř všechny knihy napsané roku 1599, které Shakespeare mohl vlastnit nebo si vypůjčit, či na ně mohl narazit u londýnských knižních stánků. To, že jsem se soustředil na jediný rok, mi také umožnilo přemítat o událostech onoho roku – zaznamenaných v dopisech současníků, v kázáních, hrách, básních, denících, cestovatelských poznámkách a v oficiálních zápisech –, které měly dopad na Shakespearův život a dílo. Třebaže jsem četl i nezveřejněné materiály, snažil jsem se soustředit na to, s čím se mohli přímo setkat Shakespeareovi současníci. Zajímaly mě jak různé zvěsti či fámy, tak fakta: to, čeho se alžbětinci obávali, nebo čemu věřili, stejně jako to, co se pozdější historikové rozhodli považovat za pravdivou verzi událostí. Tato kniha je výsledkem tohoto dlouhého snažení. Pomohla mi blíže porozumět Shakespeareovi, a už jen kvůli tomu stála za to.

Doufám, že příběh odehrávající se na těchto stránkách může přispět k pochopení toho, jak hlubokou spojitost má Shakespeareova práce s jeho dobou. Abychom se však k tomuto zjištění dostali, musíme si převyprávět velký kus společensko-politické historie. Ze všech sil jsem se snažil představit tento kontext co nejstručněji a nejprístupněji, ale uvědomuji si, že pro někoho budou úvodní kapitoly zdlouhavé. Prosím o shovívavost ty, kdo chtějí hlouběji poznat, jak Shakespeare své hry psal, ale nebudou mít trpělivost na celý sled nucených výprav po tak rozmanitém terénu, jakým jsou zahrady paláce Whitehall nebo bažiny